

Αυτά εκείνοι έλεγαν ο ένας προς τον άλλο.

275 Κι οι άλλοι έφτασαν κοντά με τα γοργά άλογά τους.

Το τέκνο του Λυκάονα μίλησε τότε πρώτο:

«Αντρειωμένη, μαχητή, γιε του λαμπρού Τυδέα,
το πικρό βέλος το γοργό δε σ' έριξε, αλήθεια·
τώρα με το κοντάρι μου θα δω να σε πετύχω.»

280 Είπε, με φόρα έριξε μακρόσκιο κοντάρι και την
ασπίδα πέτυχε· την τρύπησε η μύτη
του κονταριού κι ακούμπησε στο θώρακα επάνω.

Το τέκνο του Λυκάονα φωνή έβγαλε μεγάλη:

«Χτύπησα τα λαγγόνια σου πέρα για πέρα·

285 τώρα δε θα αντέξεις για πολύ· πήρα μεγάλη δόξα!»

Ατρόμητος ο δυνατός του μίλησε Διομήδης:

«Ξαστόχησες, δεν πέτυχες· ωστόσο δε νομίζω
πως σεις θα ησυχάσετε, πριν απ' τους δυο σας ένας
πέσει και τον ατρόμητο μ' αίμα χορτάσει Άρη.»

290 Είπε κι ακόντιο έριξε· τη ριζιά η Παλλάδα
στη μύτη, πλάι στα μάτια του, πήγε· βρήκε τα δόντια·

έκοψε ο άσπλαχνος χαλκός τη γλώσσα απ' τη ρίζα
και στο σαγόνι πρόβαλε του κονταριού η μύτη·

από τ' αμάξι έπεσε, βρόντησαν τ' άρματά του

295 τα ολόλαμπρα, τα όμορφα· τρόμαξαν τ' άλογά του

τα γοργά· του παράλυσαν ψυχή μεμιάς κι αντρεία.

Με την ασπίδα πήδησε και το μακρύ κοντάρι

ο Αινείας, μη το νεκρό οι Αχαιοί του πάρουν.

Γυρνούσε γύρω απ' το νεκρό σαν δυνατό λιοντάρι

300 μπροστά του πάντα έχοντας ασπίδα και κοντάρι

και να σκοτώσει θέλοντας όποιον του λάχει μπρος του

κι έβγαζε άγριες φωνές. Κοτρόνα πήρε τότε

απ' άντρες δυο ασήκωτη, θεόρατη, ο Τυδείδης·

τέτοιοι άντρες πια δε βρίσκονται· κι αυτός μπορούσε μόνος.

305 Τον χτύπησε προς το γοφό, το κόκαλο όπου μπαινεί

και στρίβει μέσα του μεριού, στην κλειδώση που λένε.

Του έσπασε την κλειδώση, του κόπηκαν τα νεύρα·

το δέρμα η πέτρα έσχισε· γονάτισε ο αντρείος,

πάνω στη γη σηρίχτηκε με το παχύ του χέρι·

310 τα μάτια του τα σκέπασε η μαύρη νύχτα τότε.

Και θα χανόταν σίγουρα ο ρήγας ο Αινείας,

αν τότε δεν τον έβλεπε η μάνα του Αφροδίτη,

που σε βοσκές τον έκανε μαζί με τον Αγχίση.

Γύρω απ' το γιο της άπλωσε τα άσπρα της τα χέρια

315 κι έβαλε μπρος του μια πτυχή απ' το λαμπρό της πέπλο,

να τον φυλάξει απ' τις ριζιές, στο στήθος μην του ρίξει

κάποιος ιππότης Δαναός και τη ζωή του πάρει.

Η Αφροδίτη έβγαζε το γιο της απ' τη μάχη.

Δεν ξέχασε την εντολή ο γιος του Καπανέα,

320 που είχε δώσει λίγο πριν ο βροντερός Διομήδης.

Τα άλογά τους κράτησε μακριά από τη μάχη

τα χαλινάρια δένοντας στου αμαξιού το γύρο,

όρμησε στα ωριότριχα άλογα του Αινεία,

και στους αντρείους Αχαιούς τα πήγε απ' τους Τρώες.

325 Στο φίλο του Δηίπυλο τα έδωσε, που απ' όλους

τιμούσε περισσότερο για τη σωστή του σκέψη,

στα βαθουλά τα πλοία τους εκείνος να τα πάει.

Στ' άλογα αυτός ανέβηκε, πήρε τα χαλινάρια

τ' αστραφτερά και βιαστικά έσπρωχνε τ' άλογά του

330 προς τον Τυδείδη. Εκείνος την Κύπρη κυνηγούσε

μ' άσπλαχνο χαλκό, ξέροντας δειλή θεά πως είναι

κι όχι απ' εκείνες τις θεές σ' αντρών που παίζουν μάχες,

ούτ' Αθηνά ούτ' Ενωή η καστροκαταλύτρα.

Τρέχοντας σαν την πρόφτασε μέσα στο μέγα πλήθος,

335 με φόρα πήδησε ο γιος του αντρείου του Τυδέα
και με τ' ακόντιο πλήγησε το τρυφερό της χέρι·

χώθηκε το ακόντιο μες στις θεάς το δέρμα

μέσα από το πέπλο της, το έργο των Χαρίτων,

πάνω στον αρμό· χυνόταν τ' αθάνατο της αίμα,

340 ο ιχώρας, που στις φλέβες των αθανάτων τρέχει·

ποτέ ψωμί αυτοί δεν τρων, λαμπρό κρασί δεν πίνουν·

γι' αυτό είναι αναίματοι κι αθάνατους τους λένουν.

Έβγαλε δυνατή φωνή, κάτω άφησε το γιο της.

Τον πήρε ευθύς στην αγκαλιά αυτόν ο Φοίβος τότε

345 με ένα μαύρο σύννεφο, στο στήθος μην του ρίξει

κάποιος ιππότης Δαναός και πάρει τη ζωή του.

Μεγάλη έβγαλε φωνή ο βροντερός Διομήδης:

«Κόρη του Δία, μακριά από σφαγές και μάχες!

Δε φτάνει που τις άβουλες γυναίκες ξελογιάζεις;

350 Αν μες στον πόλεμο γυρνάς, νομίζω πως θ' ακούεις

να γίνεται αλλού πόλεμος κι ολόκληρη θα τρέμεις.»

Είπε· έφυγε ξέφρενη εκείνη απ' τον πόνο·

η ανεμόποδη Ίριδα την έβγαλε απ' τη μάχη,

καθώς πονούσε αβάσταχτα· μελάνιασε το σώμα.

355 Βρήκε απ' τη μάχη αριστερά να κάθεται ο Άρης·

είχε κοντάρι κι άλογα μ' ομίχλη σκεπασμένα.

Στα γόνατα σωριάστηκε μπροστά στον αδερφό της·

του ζήτησε τα άλογα τα χρυσοχαλινάτα:

«Βοήθησέ με αδερφέ, δώσε μου τ' άλογα σου

360 να πάω προς τον Όλυμπο, των αθανάτων έδρα.

Πολύ πονώ από πληγή που έχω από άντρα,

του Τυδείδη, που και Δία θα πολεμούσε τώρα.»

Έτσι είπε· και τα άλογα τής έδωσε ο Άρης.

Στ' αμάξι ανέβηκε αυτή με πονεμένα σπλάχνα

365 και έπιασε η Ίριδα δίπλα τα χαλινάρια·

τα χτύπησε να κινηθούν και πρόθυμα εκείνα

έφτασαν στον Όλυμπο, των αθανάτων έδρα.

Η ανεμόποδη Ίριδα έλυσε απ' τ' αμάξι

τα άλογα και έβαλε τροφή να φάνουν θεία.

370 Η Αφροδίτη η έξοχη στα γόνατα της Διώνης

έπεσε, της μητέρας της, που αγκάλιασε την κόρη,

με το χέρι τη χείδεψε, της μίλησε και είπε:

«Κόρη μου ποιος απ' τους θεούς τέτοια σου έχει κάμει

άδικα, μπροστά στον κόσμο κακό λες κι έχεις κάμει;»

375 Η Αφροδίτη η γελαστή σ' εκείνην απαντούσε:

«Με πλήγησε ο δυνατός Τυδείδης Διομήδης,

γιατί το γιο μου έπαιρνα από τη μάχη μέσα,

τον Αινεία, που αγαπώ όσο κανέναν άλλο.

Μάχη μόνο δε γίνεται με Αχαιούς και Τρώες·

380 οι Δαναοί πια πολεμούν και με τους αθανάτους.»

Η Διώνη, έξοχη θεά, της απαντούσε τότε:

«Παιδί μου, κάμε υπομονή· αν και πονάς, κρατήσου.

Πολλά τραβήξαμε, οι θεοί, του Ολύμπου οι αφέντες,

απ' τους θνητούς, καθώς πολύ μαλώνουμε οι ίδιοι.

385 Ο Άρης πόσα τράβηξε, σαν Ώτος και Εφιάλτης,

του Αλωέα τα παιδιά, τον είχαν καλοδέσει;

Έμεινε μήνες δεκατρείς σε χάλκινο πιθάρι·

κι ο Άρης ο αχόρταγος στις μάχες θα χανόταν,

αν δε μηνούσε στον Ερμή η μητριά εκείνου,

390 η όμορφη Ηερίβοια· έκλεψε αυτός τον Άρη,

που απ' τις αλυσίδες του τόσο βασανιζόταν.

Κι η Ήρα βασανίστηκε στο στήθος χτυπημένη

απ' του Αμφιτρύωνα το γιο με τρίκοχο ένα βέλος·

και βρήκε τότε τη θεά αγιάτρευτος ο πόνος.

395 Κι ο Άδης βασανίστηκε ο δυνατός με βέλος

που έριξε ο ίδιος γιος του ασιδοφόρου Δία

στην Πύλο μέσα στους νεκρούς· είχε μεγάλους πόνους·

ανέβηκε στον Όλυμπο στ' ανάκτορο του Δία

με πικραμένη την καρδιά, στενάζοντας στον πόνο,
400 γιατί στον ώμο τον τρανό τον είχε βρει το βέλος.
Τον γιάτρεψε ο Παιήνας, βοτάνια βάζοντάς του
παυσίπονα, γιατί θνητός αυτός δεν ήταν, βλέπεις,
ο άθλιος και άδικος, που το κακό να κάνει
χαϊρόταν και Ολύμπιους χτυπούσε με τα βέλη.
405 Τώρα η γλαυκομάτη Αθηνά έσπρωξε να χτυπήσει
εσένα ο ανέμυαλος· δεν ξέρει ο Τυδείδης
πως όποιος μάχεται θεούς ζωή πολλή δεν έχει,
από τη μάχη δε γυρνά, απ' τη σφαγή την άγρια,
και τα παιδιά του δεν ορμούν πατέρα να τον κράζουν.
410 Κι αν είναι πολύ δυνατός, ας σκέφτεται ο Τυδείδης
αντίμαχο στον πόλεμο μη βρει ανώτερό σου
κι η συνετή Αιγιαλεία, του Αδράστου η κόρη,
θρηνώντας μες στον ύπνο της το σπίτι ξεσηκώσει,
τον άριστο απ' τους Αχαιούς, τον άντρα της ποθώντας

415 η γυναίκα η δυνατή του ιππότη Διομήδη.»
Είπε και με τα χέρια της της σφούγγιξε το αίμα·
γιατρεύτηκε το χέρι της, μαλάκωσαν οι πόνοι.
Και τότε βλέποντας αυτές η Αθηνά κι η Ήρα
με λόγια πια πειραχτικά ερέθιζαν το Δία.
420 Η γλαυκομάτα Αθηνά άρχισε αυτά να λέει:
«Δία πατέρα, μ' ό,τι πω θα μου θυμώσεις τάχα;
Κάποιαν από τις Αχαιές ξελόγιαζε η Κύπρη
στους Τρώες που αγάπησε πρόσφατα να την πάει·
κάποια απ' αυτές χαϊδεύοντας το τρυφερό της χέρι
425 θα έσκισε και μάτωσε σε τρυφερή καρφίτσα.»
Είπε· και γέλασε θεών κι ανθρώπων ο πατέρας·
την Αφροδίτη τη χρυσή την κάλεσε και είπε:
«Τα έργα τα πολεμικά, κόρη, δε σου ανήκουν!
Εσύ τις τρυφερές δουλειές να γνοιάζεσαι του γάμου·
430 γι' αυτά ο Άρης ο γοργός κι η Αθηνά ας φροντίζουν.»

στ. 274 εκείνοι: ο Διομήδης (= ο γόνος του θαυμαστού Τυδέως, στ. 277) και ο Σθένελος (= ο υιός του Καπανέως, στ. 319).

στ. 275 οι άλλοι: ο Αινείας και ο Πάνδαρος (= του Λυκάονος ο λαμπρός γόνος, στ. 276).

στ. 280 μακρόσκιο: το επίθετο δηλώνει το μήκος του δόρατος, το οποίο ήταν τουλάχιστον 1,80 μ. Το δόρυ του Έκτορα ήταν ενδεκάπηχυ (Ζ 319).

στ. 284 τα λαγγόνια: το μαλακό μέρος του σώματος μεταξύ του ισχίου και των πλευρών, στο πλάι της κοιλιάς.

στ. 290-291 τη ριξιά η Παλλάδα ... πήγε: η θεά κατευθύνει το δόρυ και τιμωρεί τον επίορκο, ο οποίος δεν απαλλάσσεται της ευθύνης του, έστω κι αν η ίδια τον είχε παρασύρει (βλ. Περιληπτική αναδιήγηση ραψ. Δ). Η παρέμβαση της θεάς δε μειώνει επίσης τη νίκη του Διομήδη· αντίθετα, η βοήθεια μιας θεότητας τονίζει τη δύναμη και το θρίαμβο του ήρωα. Όσον αφορά την περιγραφή του τραύματος: ο Πάνδαρος βρισκόταν πάνω στο άρμα, σε υψηλότερο δηλαδή επίπεδο από τον Διομήδη, πώς ήταν δυνατόν το δόρυ να τον χτυπήσει δίπλα στο μάτι, στη μύτη, με φορά προς τα κάτω, ώστε να διαπεράσει τα δόντια, να αποκόψει τη βάση της γλώσσας και να προβάλει στο κάτω μέρος της σιαγόνας; Ίσως ο ποιητής θέλησε να τονίσει την τιμωρία του καυχησιάρη, αποκόπτοντας τη γλώσσα του στη βάση της, αδιαφορώντας για την έλλειψη ρεαλισμού.

στ. 299-300 Γυρνούσε ... κοντάρι: στεκόταν πάνω από τον νεκρό και τον υπερασπιζόταν, βάζοντας μπροστά του το ακόντιο και καλύπτοντάς τον με την ασπίδα. Τυπικό μοτίβο της ομηρικής μάχης: ο Διομήδης, όπως κάθε ομηρικός ήρωας, για να ολοκληρώσει τη νίκη του, προσπαθεί να γίνει κύριος των όπλων και, αν μπορέσει, του ίδιου του νεκρού σώματος του αντιπάλου που μόλις έχει σκοτώσει, ενώ ο σύντροφος του νεκρού Πάνδαρου, ο Αινείας, κάνει ό,τι μπορεί για να τον σώσει από μια τέτοια ταπεινώση. γλιστρή: γυαλιστερή (στο πρωτότυπο εἶσσην = ολοστρόγγυλη, σύμμετρη).

στ. 302-303 Κοτρόνα ... θεόρατη: (κοτρόνα = μεγάλη πέτρα.) Η λαϊκή πίστη πάντοτε θεωρούσε τους ανθρώπους παλαιότερων εποχών πιο δυνατούς από τους συγχρόνους (βλ. και σχόλ. στ. Α 273 = Συχνά στον Όμηρο οι άνθρωποι παλαιότερων εποχών εξιδανικεύονται και παρουσιάζονται ανώτεροι από τους συγχρόνους του ποιητή.).

στ. 305-306 χτύπησε ... που λένε: στο κοίλωμα του ισχίου, εκεί όπου μπαίνει η κεφαλή του μηρού, ο γοφός. Πρόκειται για την «κλείδωση», κοτύλη στο πρωτότυπο, ή κουτάλα, όπως μεταφράζεται στο κείμενο.

στ. 309 παχύ: στιβαρό, δυνατό, γερό.

στ. 313 Ο Αινείας ήταν γιος της Αφροδίτης και του Αγκίση και είχε γεννηθεί στα λιβάδια, όπου ο πατέρας του έβοσκε τα βόδια του.

στ. 316 Η θεά τύλιξε το γιο της με τον πέπλο της, για να τον προστατέψει από τα βέλη των Ελλήνων.

στ. 319-320 Ο Διομήδης είχε δώσει εντολή στο Σθένελο να προσπαθήσει να πάρει τα περίφημα άλογα του Αινεία (Ε 260-273).

στ. 327 βαθουλά: αυτά που έχουν βάθος, βαθουλωτά (πρβ. σχόλ. στ. Α 12= παραδοσιακό επίθετο των πλοίων. Το επίθετο είναι κοσμητικό και όχι λειτουργικό, αφού τα καράβια των Ελλήνων βρίσκονται εννιά χρόνια τραβηγμένα στη στεριά και δεν ταξιδεύουν (πρβ. γοργά, Α στ. 372). Παραδοσιακά επίσης επίθετα που αποδίδουν το σχήμα των πλοίων: κοίλα (Α 27), κυρτά (Α 171), βαθουλά (π.χ. Β 602).).

στ. 328 τ' αστραφτερά: η φράση έχει κυριολεκτική σημασία· τα χαλινάρια γυάλιζαν, είτε γιατί τα άλειφαν με κάποια λιπαρή ουσία (π.χ. λάδι ή λίπος) είτε γιατί ήταν στολισμένα με στιλπνά κοσμήματα (π.χ. από ελεφαντόδοντο, βλ. Ε 583).

στ. 330 την Κύπρη: την Αφροδίτη. Η θεά καταγόταν από την Κύπρο· στην Πάφο είχε βωμό και ιερό (βλ. Οδύσσεια, θ 429-431).

στ. 333 Η Ενυώ, που κυριεύει τα κάστρα· θεά του πολέμου και σύμμαχος του Άρη, ο οποίος λεγόταν και Ενυάλιος, δηλαδή φονικός. Πολεμική θεά θεωρούνταν και η Αθηνά, της οποίας άλλωστε η προσωνυμία Παλλάδα προέρχεται ετυμολογικά από το ρ. πάλλω, δηλαδή η θεά που πάλλει (= ρίχνει με ορμή) το δόρυ.

στ. 338 Χάριτες: θεότητες που χαρίζουν νιάτα και ομορφιά. Ο Ησίοδος αναφέρει την Αγλαΐα, την Ευφροσύνη και τη Θάλεια· ήταν κόρες του Δία και της Ευρυνόμης, κόρης του Ωκεανού, και ανήκαν στην ακολουθία της Αφροδίτης.

στ. 340 ιχώρας: μια ιδιαίτερη ουσία που είχαν αντί για αίμα στις φλέβες τους οι θεοί.

στ. 343 Έβγαλε δυνατή φωνή: η ύπαρξη του ιχώρος δεν αποκλείει την αίσθηση του πόνου.

στ. 345 μαύρο σύννεφο: ο Απόλλωνας παίρνει τη θέση της Αφροδίτης (πρβ. στ. 315-317) και σώζει τον Αινεία.

στ. 353 ανεμόποδη: η Ήρις, ως αγγελιαφόρος των θεών, ήταν γρήγορη σαν τον άνεμο.

στ. 358 χρυσοχαλινάτα: τα άλογα είχαν στο μέτωπό τους πολύτιμα στολίδια.

στ. 370 Διώνη: μητέρα της Αφροδίτης και άλλοτε σύζυγος του Δία, σύμφωνα με την προομηρική παράδοση.

στ. 375 η γελαστή: το επίθετο (φιλομειδής) δεν εκφράζει τη διάθεση της θεάς αυτή τη στιγμή, αλλά τονίζει τη σχέση της με τη χαρά και την απειρία της στον πόλεμο (πρβ. Ε 428-430).

στ. 385 κ.εξ.. Ο Ώτος και ο Εφιάλτης: γίγαντες τεράστιοι, οι οποίοι είχαν στενή σχέση με τη γεωργία και την ειρηνική ζωή· θεωρήθηκαν εχθροί του θεού του πολέμου (Άρη), τον οποίον κράτησαν αιχμάλωτο για δεκατρείς μήνες. Η μητριά τους όμως, η Ηεριβοΐη, αποκάλυψε στον Ερμή το σημείο όπου ήταν κρυμμένο το πιθάρι με τον Άρη, κι αυτός, με τη θρυλική του δεξιοτεχνία ως θεός της κλοπής, κατόρθωσε να τον απελευθερώσει.

στ. 393 του Αμφιτρύωνα το γιο: ο Ηρακλής θεωρείται εδώ γιος του Αμφιτρύωνα, ενώ παρακάτω αναφέρεται ρητά ως πατέρας του ο Δίας (στ. 396). Συνήθως στους μεγάλους ήρωες αναφερόταν ένας θνητός πατέρας και ένας θεός· έτσι τα ηρωικά γένη περηφανεύονταν ότι είχαν θεϊκή καταγωγή.

στ. 401 ο Παιήνας: γιατρός των θεών, ο οποίος λεγόταν και Παιάνας.

στ. 403-404 ο άθλιος... κτυπούσε: ο Ηρακλής.

στ. 406 ανέμυαλος: ο Διομήδης.

στ. 412 Αιγιάλεια: γυναίκα του Διομήδη, κόρη του Άδραστου, βασιλιά του Άργους.

στ. 420 γλαυκομάτα: (γλαυκῶπις στο πρωτότυπο): μια πρώτη ερμηνεία είναι «αυτή που έχει μάτια γλαύκας» (= κουκουβάγιας), το πτηνό-σύμβολο της θεάς της σοφίας, κατάλοιπο ίσως ενός παλαιότερου ζωομορφισμού (πρβ. βοῶπις η Ήρα). Μια δεύτερη σημασία είναι «η θεά με τα γαλανά (γλαυκά) μάτια». Και στις δυο περιπτώσεις πάντως, αυτό που θέλει να δηλώσει ο ποιητής είναι ότι τα φοβερά μάτια της θεάς άστραφταν, καθώς βρισκόταν σε υπερένταση.

στ. 422 Ποιοι υπαιनिγμοί κρύβονται πίσω από τα λόγια της Αθηνάς;

στ. 425 καρφίτσα: πόρπη, καρφίτσα με την οποία στερέωναν το φόρεμα στον ώμο. Πώς εξηγείται το μίσος της Αθηνάς και της Ήρας για τους Τρώες;

στ. 427 χρυσή: το επίθετο αποδίδει την ομορφιά της θεάς.